

מדינת הרוחה השבדית – גן העדן האבוד

ראשיתה של מדינת הרוחה השבדית – אי שם בראשית שנות ה-30.

שבדייה ייצגה במשך שנים רבות את שביל ההזבב בין משטר קומוניסטי-סוציאליסטי לבין כלכלת שוק חופשי המבוססת על חופש הפרט. במשך כ-50 שנה הייתה שבדיה דוגמה למדינת סעד המוגנת על האזרה מהעיריה עד לקבר. הרמונייה מושלמת בין הטבות סעד נדירות לבני כלכלת שוק פתוח ותחרותית במגזר הייצור והמסחר הפרטיאם.

הכלכלה השבדית תמכה בסקטור ציבורי גדול בהיקפו. הוצאותיו הגיעו בשיאן לכ- 60% מהתמ"ג השבדי, לעומת 45% במדינות מערביות אחרות. הסקטור הציבורי השמן לסטודנטים מפלצתיים במשך כ-30 שנה כאשר בראשית התהיליך, בשנות ה-60 היקפו לא היה שונה מזה האמריקאי הצנום וכך גם נטל המש. במקביל לאידול בהיקפו של הסקטור הציבורי גדל גם על המיסוי המוטל על האזרח השבדי, הרבה מעבר למקובל במערב. בסוף שנות ה-80 היה נטל המש בשבדיה כמעט כפול מאשר בארצות הברית.

לאורך המאה ה-19, כאשר כלכלת המערב התבבסה היטב על פירות המהפכה התעשייתית וננטה מצמיחה מוגברת, נראה היה כי שבדיה "פיספסה" את המהפכה. עד קרוב לסוף המאה (1870) נארה שבדיה מאחור, כאשר מהנדיניות המפగרות באירופה, שככלמתה התבבסה בעיקר על יצוא חומרי גלם. רמת החיים הייתה נמוכה והשבדי הממוצע התקיים בדוחק. לקראת סוף המאה שלטה בשבדיה קבוצת פוליטיקאים שחרטה על דיללה כלכלת שוק וחידשה את חירותו הפרט. שבדיה לא הייתה "מדינה רוחה" אלא מדינה עם מעורבות ממשלתית מינימלית. עד לתחילת מלחמת העולם הראשונה (1914) הפיק הסקטור הציבורי פחות מ- 6% מההתוצר הלאומי! ברגע האחרון של המאה ה-19 הובתו בחקיקה חופש דת, חופש ביטוי, חופש המסחר, שוק הון מפותח, פיזור הבעלות על הקרקעות, מיסוי נמוך וחסמי יבוא אפסים.

עיקר התנוופה לכלכלה השבדית אורעה בעשורים הבאים (1890 – 1930) בהם פרחה וצמחה הכלכלת כמעט ללא אוח ורע בעולם. התפתחה תעשייה שבדית מודרנית המבוססת על יצוא מוצרים חדשניים, חלקן המוצאות של יזמים שבדים. בסיס הכלכלת עמד הסקטור הפרטני שניצל תנאי צמיחה נוחים: 150 שנים של לום, חバラ הומוגנית ללא מתחים אתניים, אוצרות טבע, חשמל זול (מפלוי מים). התעשייה השבדית העירה לא זכתה ל"האגנת" המדינה ונאלצה להתחזור בשוקי העולם. בתקופה זו התבוססו חברות ענק שבדיות בשוקים הבינלאומיים. 40 שנים של צמיחה מואצת המבוססת על סקטור פרטני, כלכלת חופשית וסקטור ציבורי מצומצם העלו את רמת החיים בשבדיה לאחת מהగבהות בעולם.

בשנת 1932 עלתה לשפטון המפלגה הסוציאל-דמוקרטית ונשארה בשלטון כ-60 שנים. מדינת הרוחה השבדית נולדה. סל תמייה ממשלתי לAGRים שונים הופעל בהדרגה, אך התבוסס בהרחבה רק לאחר מלחמת העולם השנייה: בטוח לאומי, קצבאות ילדים, סובסידיות לדירות, תשלומי מחלקה, מימון שכר לימוד, קצבאות אבטלה מדיבוט, מעומות יום במחירות סמלי, חופשיות בשפע והיתרים מגוונים להיעדרות מהעבודה. בשנים הראשונות מלחמת המפלגה מלפגוע בתעשיות הגודלות ובsector החופשי. למרות צמיחת המעורבות הממשלתית – בשנת 1950 היה הסקטור הציבורי עדין קטן בהיקפו (כ- 25% מההתוצר) – פחות מאשר ברוב מדינות אירופה ודומה לשווייצרי ולאמריקאי.

מהירה, ובמקביל – הוסף נדבכים למדינת הרוחה. בראשית שנות ה-70 הייתה שבדיה המדינה העשירה באירופה. התוצר לנפש היה כפוף מה ממוצע האירופאי וגובהו בכ- 25% מהשויצרי. עד למחצית שנות ה-70 מחרוז הפוליטיים מילגעת בתרגולות המטילה את ביצ' הזהב – סקטור התעשייתו והמסחר אשר מימן את הוצאות הרוחה.

עד לאמצע שנות ה-70 נמנעה הממשלה מלהתערב בתעשייה ובמסחר. למורות כוחם הרב של איגוד העובדים ומעמדם החוקי הדומיננטי נשמרו הפוליטיים והאיגודים מהלאמת התעשייה והקפידו על כלכלה פתוחה לעולים ולא תכנון מרכדי.

בשנות ה-70 החל הממסד הפוליטי לhicnu לדרישות שונות של קבוצות לחץ ורוחיב את "הזכויות החברתיות" תוך התערבות מסיבית בשוק העבודה – בין היתר, הגדלת התמורה עבור ותק והוסף " הזכות לעובדה" לזכויות היסוד החברתיות. חברות נאלצו לשתף ועד עובדים בהחללותן ואך להעניק להם מושב בדיקטוריון החברה. שוקי העבודה הוקחו – שכר אחיד, הסכמים קיבוציים, מגבלות על פוטרי עובדים וחוקיקה " להגנת מקומות העבודה". נטל המש גדל כדי לממן את הגידול בהוצאות מדינית הרוחה. תעשיות שנקלעו לקשיים (חלוקת גלל השינויים העוניים בסביבה העסקית) זכו לסייע ממשלי. מנגנון השוק החופשי שובש על יד התערבות הולכת וגדרה של הממסד הפוליטי. הכלכלה הלכה והסתבכה במתכונת הישראלית היוזעה. הסקטור העסקי הגיב בהקטנת השקעותיו והממשלה העמיקה את "מעורבותה החברתית" כדי "להלחם באבטלה" – הגדלת סובסידיות ויזום פרויקטים ציבוריים. תעשיית הפלדה הולאה, כך גם המפענות ותעשייה הטקסטיל. הוצאות הסקטור הציבורי תפחו בשנות ה-70 בכ- 6% לשנה ואילו תרגולות הזהב – הסקטור הפרטני סרב להטיל ד' ביצ' זהב למימון צמיחה "אוכלי החיים". הממסד הפוליטי, המחויב לקבוצות התמייה שלו, להמשך הזרמת הכסף למימון "הזכויות החברתיות" נאלץ להגדיל את הגרען התקציבי כדי להמשיך את החגיגאה ("שמירת מומנטום הצמיחה החביב").

בשנים הראשונות ל"תנופת הרוחה", המשק השבדי עדין המשיך לצמוח בקצב נקודת הדינוק הגבוה בראשית ימי הסוציאליזם – בזכות צבר ההון בסקטור הפרטני, איכות התעשייה, כוח האדם המשכיל והנכונות המסורתיות לעובדה קשה (נכונות שדועכה בעשרים הבאים...). מימון מערכת הרוחה האידירית בעל תקציבי עתק. הממשלה שבדיה אין מגביה יהודית ולא סייע אמריקה, כי אם רק מkor מימון ייחיד – מיסוי. למעלה מ- 50% - 60% משכרו של עובד תעשייה טיפוס נלקחים כmisim, בנוסף למע"מ בשיעור של 25%. במקביל לימי"י יכולת הממשלה לגבות misim מהסקטור העסקי, נאלצה הממשלה השבדית ללואות כספים בשוקי ההון הבינלאומיים. הכספי לא מועד למימון "תקציב הביטחון" וגם לא ל"קליטת עלייה" אלא להמשך מימון מדינת הרוחה. חובות החוץ של שבדיה תפחו.

מצבו של העצמאי המעסיק עובדים מסווג לא פחות. עליו להפריש misim המתקרבים ל- 40% על כל משכורת המשולמת לעובד. שלו' הרוחה הצטמצמו, עסקים קטנים העדיפו למעט בהעסקת שכירים ו"להסתדר בעסק בלבד" בסיווע המשפחה. בתנאים אלה לא פלא שהסקטור המפותח בשבדיה זו הכלכלה השחורה... השאלה הנפוצה בכל עסקה היא "עם או בלי קבלה...", נשמע מוכר לישראל..."

למערך המיסוי הכבד במדינה סוציאליסטית יש כmoben תפקיד נוסף מעבר להפקת הכנסות למשלה – "חלוקת מחדר של הכנסות וצמוץ פערים". ובכן, בשבדיה מגננו זה כמעט משווה את ההכנסה הפונית נטו בין משפחה עם 4 ילדים שהగבר בה משתכר כ- 4,000 \$ לחודש ברוטו, לבין משפחה זהה בה הגבר מרוויח 12,000 \$ לחודש. מערכת הזכאות מוסיפה לשכר הנמוך הטבות ומערכת המיסוי גורעת מהשכר הגובה, באופן שההפרש נטו ביןיהם הוא פשוט מ- 2,000 דולר לחודש. העובד המשתכר 12,000 \$ ברוטו הוא קרוב לוודאי משכיל, מומחה מזקיע או

עובד קשה מרעהו. למערכת זו השפעה הרסנית על התפקיד ויעילות העבודה. השבדי איננו שונה מהישראלי... אין סיבה לעבוד ולקרוע את ה... בשביל הפרש כה קטן. לא פלא איפה שהאזור השבדי יעדיף לבנות במקום להתאמץ ולהביא "אישור מהרופא". כך מפתחת מסחר חליפין, עוקף מס הכנסה, שאינו עיל כלכלי: המורה נותן שיעורים פרטיים לבן של רופא השיניים, ובתמורה זוכה בשעת הצורך לטיפול שניינימ... הרבה אנשי המקצוע כגון רופאים, עורכי דין ואחרים שעובדים פחות מ- 6 חודשים בשנה, או לפחות מדויקים כך...

שבדים רבים מתפקידם על העבר הרחוק של חברה עם אזרחים ישראלים, אשר השתנתה תוך מספר שנים "לעם של רמאים" (דברי גונר מיידל, כלכלן שבדי ממניח היסוד למדינת הרווחה, חתן פרס נובל וחבר בפרלמנט השבדי).

כמו בכל מדינה סוציאליסטית, הקצתת כספי השלטון דרך מערכת הרווחה משקפת את כוחו היחסי של קבוצות הלחץ בחברה השבדית. חוק הכלכלה תקפים גם בשבדיה... והתוואה: פיאור בתחזוקת תשתיות ציבוריות, תורמים ארוכים לטיפולים וניתוחים רפואיים ב"רפואה החימם" הציבורית, כללה שחורה, עסקאות "ברטר" (סחר חליפין) בין אזרחים כדי לחזק ממש... לקרהת סוף שנות ה-80 היה השבדי המפורסם "חוליה" לעלה מ- 26 ימים בשנה...

שางשוג מדינת הרווחה השבדית בשנות ה-50 וה- 60 נבע במידה רבה מכך כי הذهب שהטיל הסקטור הרפואי בעשרות אלפי מלוחמת העולם. עם תום המלחמה הייתה התעשייה השבדית, שלא נפגעה במהלך המלחמה, ערכאה ומוכנה להשתלב בצמיחה שנבעה משיקום אירופה שלאחר המלחמה.

כאן המקום להעיר כי שבדיה הייתה ניטראלית בשתי מלחמות העולם, ושתה רוחחים עצומים מהמסחר עם שני הצדדים הלוחמים. בזמן מלחמת גלים הביקושים והמחירים אסתטונומיים, במיוחד לפולדה ומוצריו תעשייה שבדיה מכרה. במלחמות העולם השנייה, בזמן שהעולם הagan נלחם על נפשו נגד הנאצים והקרים, מלבד חיים של מיטב בניו, את עשר האומה על מذבח החופש – שבדיה עמדהצד וספירה את הذهب שזרם לקופה. חלקו הגדול מגרמניה הנאצית, שהייתה זקופה יותר מכך למוצרים שבדים. שבדיה צברה עושר בתקופת המלחמה על ידי תרומותה העקיפה למכונית המלחמה הגרמנית, בזמן ששאר המדינות נהרסו כלכלית. צבירת עשור זו קיימה לא מעט את מדינת הרווחה בעשרות הבאים.

ההידדרות המהירה של החברה השבדית לכיוון "מדינת רווחה" עתירת הוצאות ("אוכלי חינם" כילתה תוך 2 עשורים גם את מצבו בידי הذهب ופגעה קשה בתרנגולות המטילות – הסקטור הרפואי והיזמי. מדינת הרווחה פשוט צרכה את העשור שככללת השוק יקרה, וגורען יותר – הקשה על המשך יצירת עשור.

לאחר יותר מארבעה עשורים של מדיניות רווחה ומיסוי גבואה, התדרדרה שבדיה מהמקום הרכبي בדרג מדינות המערב (OECD) למקום ה-17. אבל צורם מכל הוא השוואת הצמיחה בעשור התיכון השבדי שהכנסתו, ברוטו, גדלה בין השנים 1980-2000 בכ- 6% בעוד העשרון התיכון האמריקאי העני, נהנה מצמיחה של כ- 18% באותה תקופה. הערכות מקובלות הן שהכלכלה השחורה תופשת חמישית מהפעילות הכלכלית ועסקים רבים בתכנוני מס מורכבים שמחזיכים את הכנסות המדינה מmissים ומגדילים את הנטל על יתר המועסקים. למורות המיסוי הנמוך על חברות (28%) יש הגירה של חברות אל מחוץ לשבדיה (גם של צעירים) ורשות איקאה השבדית אינה משלמת אגרורה ממשלה שבדיה, מקום מושבה בהולנד.

בשנת 1990, כשנה לפני תחילת המיתון העמוק בתולדות שבדיה, הסתבר שבארבעים השנים שחלפו מאז 1950, בסיכון הכללי – הסקטור הרפואי לא הצליח ליזור אפילו מקום עבודה אחד נוספת (נטו!) הסקטור הציבורי,

לעומתו, צמח ביותר ממיילון מועסקים. משקלו של הסקטור הכלכלי הגיע לכ- 65% מהתוצר, המטיב השבדי איבד לעלה מ- 45% מערכו והצמיחה דעכה. בשנות ה-80 עמדה שבדיה על סף קriseה כלכלית, כמו מדינות דרום אמריקה. חובות החוץ תפחו, ריבית רצחנית ובטלה שחצתה את קו 12%. אולם בתחילת שנות ה-90 עלה לשלטן קואליציה של שוחרי כללה חופשית אשר הצלחה להבריא את הכלכללה, זמנית, באמצעות קיצוץ בתוצאות מדינת הרווחה, הפחתות מיסים וסחרור התקשרות והבנקאות מרגולציה כבדה.

בשנות התשעים החלה שבדיה, מחוסר ברירה, לקוץ את כנפי מדינת הרווחה ואת מעורבותו המוגנת של הממסד. אףלו הסקטור החקלאי שזכה לערשות שנות הגנה, סבסוד, פיקוח על יבוא מתחילה של מזון – נאלץ להפוך לתחורתי. הצורך בקייזר תקציב המדינה קומם על הממשלת כל קבוצות "הזכאים החברתיים", אך למורות הסיכון האלקטוריAli גבר הפחד מריסוק כלכלי של המערכת. הפליטיים כਮובן שלא הוו בכישלון "המודל השבדי", אלא העדיפו לנחות את התהילה – "התאמת מדינת הרווחה לתנאים הכלכליים והדמוגרפיים החדשניים..."

מערכת ה"פנסיה לכל" המדיבה הייתה המטרה הראשית לקיצוץ. החרב הנוחתה על התשלומים השוטפים המסורתיים, במקביל לקייזר בתנאי צבירות פנסיות חדשות. תפקיד הפנסיה כמכשיר "לחולקה מחדש של העושר" נפגע קשה. דמי המחלה שכיסו כ- 90% מהשכר של העובד לתקופה בלתי מוגבלת קוצצו חdots יחד עם קצבאות הנכות!

קצבאות אבטלה נדיבותו יצרו לדברי שבדים רבים את תופעת "הקרוסלה האינסופית" (endless carousel), בה שיחק חלק ניכר מכוח העבודה שנע בין תקופות זכאות לאבטלה לבין תקופות עבודה זמנית וחזר חלילה... הוטלו מגבלות על הזכאות לדמי אבטלה יחד עם קיצוצים. גם רפורמה זו כונתה על ידי פוליטיקאים כ- "התאמת זמנית של מערכת ביטוח האבטלה..."

לקראת סוף שנות השמונים הגיע שיעור ההיעדרות מהעבודה בשבדיה (בגלל "מחלה" וסיבות דומות) לשיאים עולמיים... השבדי מנצל כל פרצה כדי לעבוד פחות... בכל יום נתנו כ- 10% מהעובדים נעדרו... הי' מועל' תעשייה שדייזו על שיעורי היעדרות של 20% ביום שישי – 25% ביום שני (השבדים "החולים" התעדיפו מהפעילות האינטנסיבית ומהביבה של סוף השבוע הארוך...).

"היעדרות מוצדקת" אינה רק בגל מחלת. יש בשבדיה לפחות 12 סיבות מוצדקות נוספת, לדוגמה: זכות הגבר להשיג על הילד בבית האישה עובדת, או להישאר בבית אם הילד חולה, השתתפות בקורס לשיפור השפה השבדית, או קורס מטעם ועד העובדים (כיצד ל"ציג עובדים...).

האזור השבדי "נורמלאי" לחלווטין: אם הוא אינו מקבל החזר ראו' להשקה, עבודה או השכלה – מדובר שישקע, יקרע את ה... וילמד ברצינות... "המדינה" תdag לו...).

מסתבר ששבדיה לא מצאה את שביל הביניים בין כלכלת שוק לבין סוציאליזם. "המודל השבדי" אינם שונות בהרבה מ"המודל הישראלי". ישום מדיניות של מדינת רווחה גורר תוצאות זהות בין אם בישראל או בשבדיה. נראה שהאשם אינם ב"מצב הביטחוני", בריבו' המפלגות, ב策ור בקהלית עלייה, בחודדים, או באופי הישראלי המחרוכב... אלא פשוט בשיטת המשטר הכלכלי! נראה גם שעשור באוצרות טבע, מפל' מים, עפרות ברזל ועצים, 150 שנות שלום מתמשך ובכלל משותף עם ארצות אירופאיות נאוות אינם מורשים העומד כנגד הכוחות הזרים הטעונים בשיטת המשטר הסוציאליסטי. המודל השבדי לא הצליח לבסס שווי משקל יציב בין שתי הגישות הכלכליות – כלכלת שוק ומדינת רווחה. כאשר מדינה מבססת כלכלת על מדיניות ה"מגיע לע" אין כל אפשרות לעזר את השיטפון.

בשנת 2005, לאחר כ- 75 שנים של מדינת רוחה, התוצר לנפש בשבדיה (موתאם לכוכך הקנין של המטבח), נתן שמהו קנה מידה לרמת החיים, עמד על כ- 29,000 דולר בשנה. התוצר לנפש בישראל עמד על כ- 25,000 דולר לשנה. למטרות המצב הביטחוני, קליטת עלייה, ויתר הוצאות שלנו, אנחנו לא רחוקים מרמת החיים השבדית המתדרדרת.

גונר ואלואה מיידל, מהאידיאולוגים הראשיים של מדינת הרוחה השבדית, אמרו בראשית הדרכם, בשנת 1934, כי לשבדיה יש נתונים אידיאליים להקמת מדינת רוחה: עשר, אוכלוסייה הומוגנית, מושר עבודה פרוטסטנטי גבוה ועם משכיל: "אם מדינת הרוחה בשבדיה לא תצליח היא לא יכולה להצליח בשום מקום בעולם". השערתם נכונה.